

February 04, 2026

To, National Stock Exchange of India Corporate Service Exchange Plaza, Bandra Kurla Complex, Bandra (East), Mumbai -400051 NSE Symbol: VENTIVE	To, BSE Limited Corporate Relationship Department 1st Floor, New Trading Ring, Rotunda bldg., P.J. Towers, Dalal Street, Mumbai- 400001 Scrip Code: 544321
--	--

Dear Sir/Madam,

Sub: Newspaper Publications of the Extract of Unaudited Financial Results for the Quarter and Nine months ended 31st December, 2025, as per Regulation 47 of the SEBI (Listing Obligation & Disclosure Requirement) Regulations, 2015.

Pursuant to Regulation 47 of SEBI (Listing Obligation and Disclosure Requirement) Regulation, 2015, we are submitting herewith newspaper publications of the Unaudited Financial Results for the quarter and nine months ended 31st December, 2025, published in the following Newspapers:

1. The Economics Times, (English) dated 4th February 2026.
2. Maharashtra Times (Marathi) dated 4th February 2026.

Request you to take same on record.

Thanking You,

For Ventive Hospitality Limited

Pradip Bhatambrekar
Company Secretary and Compliance Officer
Membership No: A25111

ANANTARA DHIGU MALDIVES RESORT

CONRAD MALDIVES RANGALI ISLAND

JW MARRIOTT PUNE

HILTON GOA RESORT

SOHO HOUSE MUMBAI

THE RITZ-CARLTON PUNE

CONSOLIDATED HIGHLIGHTS Q3 FY2026

TOTAL REVENUE

₹ **722 Cr**

▲ 27% YoY

EBITDA | MARGIN

₹ **348 Cr | 48%**

▲ 25% YoY

OCCUPANCY

64%

▲ 2 PP

ADR

₹ **24,573**

▲ 14% YoY

Rayaa by Atmosphere operates under an all-inclusive concept and therefore is excluded from ADR & RevPAR metrics. Included in TRevPAR & Occupancy metrics.
All subsidiaries which were acquired in August 2024; therefore, the numbers presented are based on pro-forma financial statements for FY25 unless otherwise specified

HOSPITALITY HIGHLIGHTS Q3 FY2026

TOTAL REVENUE

₹ **565 Cr**

▲ 35% YoY

EBITDA | MARGIN

₹ **226 Cr | 40%**

▲ 54% YoY

RevPAR

₹ **15,437**

▲ 14% YoY

TRevPAR

₹ **28,717**

▲ 18% YoY

FINANCIAL HIGHLIGHTS 9M FY2026

TOTAL REVENUE

₹ **1,796 Cr**

▲ 25% YoY

EBITDA | MARGIN

₹ **823 Cr | 46%**

▲ 28% YoY

PAT

₹ **243 Cr**

EPS

₹ **8.4/SHARE**

NET DEBT/EQUITY

0.3x

CRISIL RATING AA (STABLE)

EXTRACT OF STATEMENT OF CONSOLIDATED AND STANDALONE FINANCIAL RESULTS FOR THE QUARTER AND NINE MONTHS ENDED DECEMBER 31, 2025

Particulars	CONSOLIDATED					
	QUARTER ENDED			NINE MONTHS ENDED		YEAR ENDED
	(Unaudited)			(Unaudited)		(Audited)
	December 31, 2025	September 30, 2025	December 31, 2024	December 31, 2025	December 31, 2024	March 31, 2025
Total income from operations (including other income)	7,220.19	5,545.20	5,663.61	17,964.42	9,552.89	16,725.28
Net Profit/ (loss) for the period including share of profit/ (loss) of joint venture (before tax and Exceptional items)	2,031.74	1,199.75	795.54	4,034.44	1,067.23	2,997.98
Net Profit/ (loss) for the period before tax (after Exceptional items)	2,001.67	1,199.75	734.45	4,004.37	1,006.14	2,936.89
Net Profit/ (loss) for the period after tax (after Exceptional items)	1,404.93	642.33	347.13	2,426.51	139.51	1,650.73
Total Comprehensive Income for the period [Comprising Profit/ (loss) for the period (after tax) and Other Comprehensive Income (after tax)]	1,798.35	1,731.50	737.33	3,897.21	479.63	1,912.17
Paid-up Equity Share Capital (Face Value per share - ₹1 each)	233.54	233.54	233.54	233.54	233.54	233.54
Other Equity						47,831.95
Earnings Per Share (of ₹1/- each) Basic and Diluted (in ₹) Not annualised for interim periods:	5.00	2.25	1.06	8.40	(0.48)	6.83

1. The above results have been prepared in accordance with the Companies (Indian Accounting Standards) Rules, 2015 as prescribed under Section 133 of the Companies Act, 2013 read with the relevant rules issued thereunder and the other accounting principles generally accepted in India.
2. The above results have been reviewed by the Audit Committee of the Board and approved by the Board of Directors at its meetings held on February 02, 2026. The results have been reviewed by the Statutory Auditors of the Company.

Particulars	STANDALONE					
	QUARTER ENDED			NINE MONTHS ENDED		YEAR ENDED
	(Unaudited)			(Unaudited)		(Audited)
	December 31, 2025	September 30, 2025	December 31, 2024	December 31, 2025	December 31, 2024	March 31, 2025
Total income from operations (including other income)	1,990.71	1,759.17	1,770.14	5,419.06	4,408.93	6,289.28
Net Profit/ (loss) for the period including share of profit/ (loss) of joint venture (before tax and Exceptional items)	826.45	761.70	555.13	2,266.58	1,460.89	2,146.40
Net Profit/ (loss) for the period before tax (after Exceptional items)	806.47	761.70	494.04	2,246.60	1,399.80	2,085.31
Net Profit/ (loss) for the period after tax (after Exceptional items)	554.57	559.76	293.87	1,595.05	765.37	1,337.05
Total Comprehensive Income for the period [Comprising Profit/ (loss) for the period (after tax) and Other Comprehensive Income (after tax)]	554.91	560.57	294.29	1,597.00	767.98	1,340.56
Paid-up Equity Share Capital (Face Value per share - ₹1 each)	233.54	233.54	233.54	233.54	233.54	233.54
Other Equity						44,755.20
Earnings Per Share (of ₹1/- each) Basic and Diluted (in ₹) Not annualised for interim periods:	2.37	2.40	1.40	6.83	4.86	7.60

3. The above is an extract of the detailed format of the Statement of Standalone and Consolidated Financial Results filed with the Stock Exchanges under Regulation 33 of the SEBI (Listing Obligations and Disclosure Requirements) Regulations, 2015. The full format of the Statement of Standalone and Consolidated Financial Results for the quarter and nine months ended are available on the websites of Stock Exchanges at www.bseindia.com and www.nseindia.com and also on the Company's website at www.ventivehospitality.com. The same can be accessed by scanning the QR code provided below.

ATUL CHORDIA
Chairman & Executive Director
DIN: 00054998

Place: PUNE
Date: February 3rd, 2026

ELEVATING HOSPITALITY ACROSS BORDERS

13
OPERATIONAL
HOTELS

2178
KEYS AND
GROWING

3
COUNTRIES

5
CITES
IN INDIA

6
HOSPITALITY
PARTNERS

70+
F&B
OFFERING

3.4 MSF
OFFICE SPACE
98% OCCUPIED

PROMOTED BY PANCHSHIL REALTY & BLACKSTONE REAL ESTATE PARTNERS

NSE SYMBOL: VENTIVE | BSE SCRIP CODE: 544321

VENTIVE HOSPITALITY LIMITED

(FORMERLY KNOWN AS VENTIVE HOSPITALITY PRIVATE LIMITED AND PRIOR THERETO KNOWN AS ICC REALTY (INDIA) PRIVATE LIMITED)

Registered Office: Tech Park One, Second Floor, Tower 'D', Next to Don Bosco School, Off Airport Road, Yerwada, Pune 411006, Maharashtra, India
CIN: L45201PN2002PLC143638

info@ventivehospitality.com +91 20 6906 1900 www.ventivehospitality.com ventivehospitality

The Financial Results along with Limited Review Report has been posted on the company's website at www.ventivehospitality.com and can be accessed by scanning the QR code.

व्हेटिव्ह हॉस्पिटॅलिटी लिमिटेड

प्रमाण व कामगिरीचा संगम – वित्तीय वर्ष २०२६ च्या ३री तिमाही व नऊमाहीची कामगिरी

अनंतरा धिगू मालदीवज् रिसॉर्ट

कोनराड मालदीवज् रंगाली आयलॅंड

जेडब्ल्यू मॅरियट पुणे

हिल्टन गोवा रिसॉर्ट

सोहो हाऊस, मुंबई

द रिट्झ कार्लटन, पुणे

एकत्रित – ठळक बाबी तिसरी तिमाही वित्तीय वर्ष २०२६

एकूण उत्पन्न

रु. ७२२ कोटी

▲ २७% गत वर्षीच्या तुलनेत विद्यमान वर्षात

हॉटेलची ऑक्युपन्सी

६४%

▲ २ पीपी

एबिटा / मार्जिन

रु. ३४८ कोटी / ४८%

▲ २५% गत वर्षीच्या तुलनेत विद्यमान वर्षात

एडीआर

रु. २४,५७३

▲ १४% गत वर्षीच्या तुलनेत विद्यमान वर्षात

हॉस्पिटॅलिटी ठळक बाबी तिसरी तिमाही वित्तीय वर्ष २०२६

एकूण उत्पन्न

रु. ५६५ कोटी

▲ ३५% गत वर्षीच्या तुलनेत विद्यमान वर्षात

रिव्हे. पीएआर

रु. १५,४३७

▲ १४% गत वर्षीच्या तुलनेत विद्यमान वर्षात

एबिटा / मार्जिन

रु. २२६ कोटी / ४०%

▲ ५४% गत वर्षीच्या तुलनेत विद्यमान वर्षात

टोटल रिव्हे. पीएआर

रु. २८,७२७

▲ १८% गत वर्षीच्या तुलनेत विद्यमान वर्षात

राया बाय अँटमोस्फीअर हे सर्वसमावेशक संकल्पनेअंतर्गत कार्यरत आहेत व त्यामुळे एडीआर व रिव्हे. पीएआर मॅट्रिक्समधून वगळलेले आहेत, यामध्ये टोटल रिव्हे. पीएआर व व्याप्तीच्या मॅट्रिक्सचा समावेश आहे. सर्व उपकंपन्यांचे ऑगस्ट, २०२४ मध्ये संपादन करण्यात आले होते. त्यामुळे विद्यमान नमूद आकडेवारी ही, वेगळी नमूद केलेली नसल्यास, वित्तीय वर्ष २५ करिताच्या यथाप्रमाण वित्तीय अहवालावर आधारित आहे.

नऊमाही करिता आर्थिक ठळक बाबी वित्तीय वर्ष २०२६

एकूण उत्पन्न

रु. १,७९६ कोटी

▲ २५% गत वर्षीच्या तुलनेत विद्यमान वर्षात

एबिटा / मार्जिन

रु. ८२३ कोटी / ४६%

▲ २८% गत वर्षीच्या तुलनेत विद्यमान वर्षात

कर नंतरचा नफा

रु. २४३ कोटी

ईपीएस

रु. ८.४/शेअर

नक्त कर्ज/इक्विटी

०.३X

क्रिसिल रेटिंग एए (स्थिर)

दि. ३१.१२.२०२५ रोजी संपलेली तिमाही व नऊमाही करिताच्या स्थायी व एकत्रित वित्तीय निष्कर्षांचा सारांश

तपशील	एकत्रित					
	तिमाहीअखेर (अलेखापरीक्षित)		नऊमाहीअखेर (अलेखापरीक्षित)		वर्षअखेर (लेखापरीक्षित)	
	३१.१२.२०२५	३०.०९.२०२५	३१.१२.२०२४	३१.१२.२०२५	३१.१२.२०२४	३१.०३.२०२५
परिचालनातून एकूण उत्पन्न (अन्य उत्पन्न समाविष्ट)	७,२२०.९९	५,५४५.२०	५,६६३.६९	९७,९६४.४२	९,५५२.८९	९६,७२५.२८
कालावधीकरिता निव्वळ नफा / (तोटा), संयुक्त उद्यमांचा नफा/तोड्यातील हिस्सा समाविष्ट (कर व अपवादात्मक बाबीपूर्व)	२,०३९.७४	१,९९९.७५	७९५.५४	४,०३४.४४	१,०६७.२३	२,९९७.९८
कारपूर्व कालावधीकरिता निव्वळ नफा/(तोटा) (अपवादात्मक बाबीपर्यंत)	२,००९.६७	१,९९९.७५	७३४.४५	४,००४.३७	१,००६.९४	२,९३६.८९
करपर्यंत कालावधीकरिता निव्वळ नफा / (तोटा) (अपवादात्मक बाबीपर्यंत)	१,४०४.९३	६४२.३३	३४७.९३	२,४२६.५९	९३९.५९	१,६५०.७३
कालावधीकरिता एकूण सर्वसमावेशक उत्पन्न (कालावधीकरिता (करपर्यंत) नफा/(तोटा) व अन्य सर्वसमावेशक उत्पन्न (करपर्यंत) यांचा समावेश)	१,७९८.३५	१,७३९.५०	७३७.३३	३,८९७.२९	४७९.६३	१,९९२.९७
प्रदानित समभाग भांडवल (दर्शनी मूल्य प्रत्येकी रु. १/-)	२३३.५४	२३३.५४	२३३.५४	२३३.५४	२३३.५४	२३३.५४
अन्य समभाग						४७,८३९.९५
उत्पन्न प्रतिशेअर (दर्शनी मूल्य प्रत्येकी रु. १/-) (मूलभूत व सौम्यीकृत रु.)	५.००	२.२५	१.०६	८.४०	(०.४८)	६.८३
अंतरिम कालावधीकरिता						

तपशील	स्थायी					
	तिमाहीअखेर (अलेखापरीक्षित)		नऊमाहीअखेर (अलेखापरीक्षित)		वर्षअखेर (लेखापरीक्षित)	
	३१.१२.२०२५	३०.०९.२०२५	३१.१२.२०२४	३१.१२.२०२५	३१.१२.२०२४	३१.०३.२०२५
परिचालनातून एकूण उत्पन्न (अन्य उत्पन्न समाविष्ट)	९,९९०.७९	९,७५९.९७	९,७७०.९४	५,४९९.०६	४,४०८.९३	६,८८९.२८
कालावधीकरिता निव्वळ नफा / (तोटा), संयुक्त उद्यमांचा नफा/तोड्यातील हिस्सा समाविष्ट (कर व अपवादात्मक बाबीपूर्व)	८२६.४५	७६९.७०	५५५.९३	२,२६६.५८	१,४६०.८९	२,९४६.४०
कारपूर्व कालावधीकरिता निव्वळ नफा/(तोटा) (अपवादात्मक बाबीपर्यंत)	८०६.४७	७६९.७०	४९४.०४	२,२४६.६०	१,३९९.८०	२,०८५.३९
करपर्यंत कालावधीकरिता निव्वळ नफा / (तोटा) (अपवादात्मक बाबीपर्यंत)	५५४.५७	५५९.७६	२९३.८७	१,५९५.०५	७६५.३७	१,३३७.०५
कालावधीकरिता एकूण सर्वसमावेशक उत्पन्न (कालावधीकरिता (करपर्यंत) नफा/(तोटा) व अन्य सर्वसमावेशक उत्पन्न (करपर्यंत) यांचा समावेश)	५५४.९९	५६०.५७	२९४.२९	१,५९७.००	७६७.९८	१,३४०.५६
प्रदानित समभाग भांडवल (दर्शनी मूल्य प्रत्येकी रु. १/-)	२३३.५४	२३३.५४	२३३.५४	२३३.५४	२३३.५४	२३३.५४
अन्य समभाग						४४,७५५.२०
उत्पन्न प्रतिशेअर (दर्शनी मूल्य प्रत्येकी रु. १/-) (मूलभूत व सौम्यीकृत रु.)	२.३७	२.४०	१.४०	६.८३	४.८६	७.६०
अंतरिम कालावधीकरिता						

३. वरील विवरण हे सेबी (सूची अनिवार्यता व विमोचन आवश्यकता) विनियमन, २०१५ च्या विनियमन ३३ अंतर्गत स्टॉक एक्सचेंजकडे दाखल करण्यात आलेल्या स्थायी व एकत्रित वित्तीय अहवालाच्या विस्तृत प्रारूपाचा सारांश आहे. तिमाही व नऊमाहीकरिताच्या स्थायी व एकत्रित वित्तीय निष्कर्षांच्या अहवालाचे संपूर्ण प्रारूप स्टॉक एक्सचेंज वेबसाइट www.bseindia.com व www.nseindia.com वर तसेच कंपनीची वेबसाइट www.ventivehospitality.com वरही उपलब्ध आहे. सदर दस्तावेज खालील दिलेला क्यूआर कोड स्कॅन करून प्राप्त करता येऊ शकतील.

अतुल चोरडिया

अध्यक्ष व कार्यकारी संचालक
डीआयएन : ०००५४९९८

ठिकाण : पुणे
दिनांक : ०३.०२.२०२६

परदेशातही आतिथ्यक्षेत्रातील विस्तार

१३

कार्यरत हॉटेल्स

२१७८

कार्यरत रूम व विस्तार जारी

३

देश

५

भारतातील शहरे

६

हॉस्पिटॅलिटी पार्टनर्स

७०+

एफ अँड बी ऑफरिंग्ज

३.४ एमएसएफ

ऑफिस स्पेस ९८% व्याप्त

पंचशील रियल्टी अँड ब्लॉकस्टोन रियल इस्टेट पार्टनर्स यांच्याद्वारे प्रचालित

एनएसई सिम्बॉल - व्हेटिव्ह | बीएसई स्क्रिप कोड : ५४४३२१.

व्हेटिव्ह हॉस्पिटॅलिटी लिमिटेड

(याआधी व्हेटिव्ह हॉस्पिटॅलिटी प्रायव्हेट लिमिटेड म्हणून ज्ञात व तत्पूर्वी आयसीसी रियल्टी (इंडिया) प्रायव्हेट लिमिटेड म्हणून ज्ञात)
नोंदणीकृत कार्यालय - टेक पार्क बिन, दुसरा मजला, टॉवर डी, डॉन बॉस्को स्कूलच्या पुढे, ऑफ एअरपोर्ट रोड, येरवडा, पुणे - ४११ ००६, महाराष्ट्र, भारत.
सीआयएन : एल४५२०१पीएन२००२पीएलसी१४३६३८

महाराष्ट्र टाइम्स

सशर्त आनंदवार्ता

भारतीय अर्थव्यवस्थेच्या मानगुटीवर बसलेले आयातशुल्काचे ओझे हलके करण्याची अमेरिकेचे अध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प यांची घोषणा, ही भारतासाठी आनंदवार्ता म्हणता येईल. विशेषतः नुकत्याच पार पडलेल्या भारत आणि युरोपीय संघातील व्यापार कराराच्या पाठोपाठ अमेरिकेच्या बाजारापेठेव्ही द्वार भारतीय उत्पादकांसाठी किलकिले झाल्याचे त्यातून स्पष्ट होते. गेले काही महिने याच मुद्द्यावरून भारत आणि अमेरिकेत दुरावा निर्माण झाला होता आणि आर्थिक-परराष्ट्र संबंधांमध्येही तणाव आला होता. त्या पार्श्वभूमीवर ट्रम्प आणि पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्यात झालेल्या संभाषणानंतर ही कोडी फुटली आणि अमेरिकेने लागू केलेले आयातशुल्क ५० टक्क्यांवरून १८ टक्क्यांपर्यंत आणण्यात आले. भारत आणि अमेरिकेतील शेअर बाजारांनीही उभरती घेतल्याने दोन्हीकडच्या गुंतवणूकदारांमध्ये सकाराल्मक वातावरण निर्माण झाल्याचे दिसते. मात्र, ट्रम्प यांनी केलेल्या व्यापार कराराच्या दाव्यांना भारताने अध्याप अधिकृत दुजोरा दिलेला नाही; सोबतच त्यातील अटी-शर्तीच्या संभाव्य परिणामांबाबत संभ्रम-मतभेदांचे धुकें कायम आहे. त्यामुळेच जल्लोष करण्यापूर्वी त्याचे तपशील नीट समजावून घेणे आवश्यक ठरणार आहे.

अमेरिकेकडून घालण्यात आलेल्या काही अटी भारतासाठी जाचक ठरण्या होत्या आणि भारतानेही देशी शेतकरी आणि लघुउद्योगांच्या हितरक्षणाविषयी ठाम भूमिका घेतली होती. त्या पार्श्वभूमीवर या कराराचे गाडे अडले होते. त्यामुळे ट्रम्प यांनीही अनेक पातळ्यांवर भारताची कांडी करण्याचा प्रयत्न घेतला होता. भारत-पाकिस्तानच्या संघर्षात मध्यस्थी केल्यावरून ते भारतीय अर्थव्यवस्था 'मृत' आहे, इथपर्यंत बेफाट-निराधार विधाने त्यांनी केली. रशियाकडून तेलखरेदीच्या मुद्द्यावर टीका करून त्यांनी भारतीय मालावर ५० टक्के आयातशुल्काचा बडगा उगारला होता. त्यामुळे गेल्या ऑक्टोबरापासून भारताच्या निर्यातीवरही प्रतिकूल परिणाम झाला; तसेच परदेशी संस्थांनीही गुंतवणूक काढून घ्यायचे सत्र सुरू झाले होते. अमेरिकेच्या धोरणांवर भारताने टीकांची प्रतिक्रिया टाळली आणि त्याच वेळी अमेरिकेशी वाटाघाटीही सुरू ठेवण्या होत्या. त्याच काळात प्रथम ब्रिटेन आणि नंतर युरोपीय संघाशी मुक्त व्यापार करारही झाला. त्याचा दबाव येऊन ट्रम्प यांनी काहीशे नरमाईची भूमिका घेतलेली दिसते. आता आयातशुल्क कमी झाल्याने भारतीय औषध, कापड आणि कपडे, दागिने यांना अमेरिकेची बाजारेट खुली होईल. त्यामुळे निर्यातीला, पर्यायाने 'मेक इन इंडिया'ला गती मिळून गुंतवणूकदारांची विश्वास बंदेल; त्यातून भारताला 'जीडीपी'चे उद्दिष्ट गाठणेही शक्य होऊ शकते. अर्थात, कालपासूनच्या घडामोडी केवळ ट्रम्प यांचा समाजवाण्यातील संदेश आणि

भारताकडून केलेले आयातशुल्कघटीचे स्वागत, यावरच आधारलेल्या आहेत. प्रत्यक्ष व्यापार कराराचे तपशील अजूनही जाहीर झालेले नाहीत. विशेषतः ट्रम्प यांच्या संदेशातील काही मुद्दे अतिशयोक्तीपूर्ण आणि खळबळजनक आहेत. प्रामुख्याने भारताने रशियन तेलखरेदी बंद करण्यास मान्यता दिल्याचे ट्रम्प म्हणतात; त्याला भारताने कोणताही दुजोरा दिलेला नाही. गेले अनेक महिने भारतासाठी स्वस्त आणि स्थानिक चलनात मिळणारे तेल एकाएकी बंद करून व्हेनेझुएलाकडून तेल खरेदी करणे, हे इंधनाच्या आणि एकंदर महगाईला निर्माण देणारे आणि भारत-रशियाच्या मैत्रीपत्र संबंधांवरही परिणाम करणारे ठरू शकते. त्यामुळेच रशियन तेल खरेदी काही प्रमाणात कमी झाली असली, तरी पूर्ण बंद झालेली नाही. सोबतच अमेरिकी मालावरील आयातशुल्क भारत शुन्य टक्क्यांवर आणण्याचा ट्रम्प यांचा

दावासुद्धा भारताच्या आजवरच्या भूमिकेशी काहीसा विसंगत आहे. खास करून अमेरिकी शैतीमाल आणि दुग्धजन्य उत्पादनांना बाजारेट खुली होणे भारतीय शेतकऱ्यांसाठी भविष्यात अनेक अडचणी निर्माण करणारे ठरू शकते. त्यासोबतच भारताने ऊर्जा, तंत्रज्ञान आणि कृषी उत्पादनांची पाचशे अब्ज डॉलरची आयात करण्याचा ट्रम्प यांचा दावाही अभ्यासकांना अतिशयोक्तीचा वाटतो; कारण भारत-अमेरिकेतील व्यापारच सुट्टी २१२ अब्ज डॉलरचा असून, त्यातील वर्सूकी आयात ४१ अब्ज डॉलरचीच आहे. त्यात इक्याच पटींनी वाढ होण्याची शक्यता अजून तरी दिसत नाही. कदाचित विमानखरेदी किंवा संरक्षण क्षेत्रातील अन्य संभाव्य खरेदी त्यामागे अपेक्षित असावी. या घडामोडींचे भारतात स्वागत झाले आणि सत्ताधारी राष्ट्रीय लोकशाही आघाडीच्या नेत्यांनीही जल्लोष केला; परंतु ट्रम्प यांनी त्यांच्या खाक्यानुसार केलेल्या एकतरफी घोषणांमुळे भारताच्या धोरणात्मक स्वायत्ततेवर गदा आल्याची टीका विरोधकांनी सुरू केली आहे. त्यामुळे संभाव्य व्यापारकरार मार्गी लागून त्याचे तपशील जाहीर करण्याबाबत सत्ताधऱ्यांवर मोठा दबाव आहे. आता अमेरिकेची बाजारेट खुली होणार, या संघीचा अधिकाधिक फायदा कलन घेणाऱ्या भारतीय शेतकरी-उत्पादकांचे हितरक्षण करण्याची कसरत सरकार कशी साधते, याची उत्सुकता आहे.

संरक्षणघर्चाला वादाची फोडणी

राजकीय आरोप हे कुठे व कोणत्या वेळी केले जातात, याचे महत्त्व मोठे असते. लोकसभेतील विरोधी पक्षनेते व काँग्रेस नेते राहुल गांधी हे संरक्षण, इव्हीएम अशा संवेदनशील प्रश्नांवर कधी परदेशात बोलतात, तर कधी संसदेत केंद्र सरकारला घेरतात. गेले दोन दिवस त्यांनी माजी लष्करप्रमुख मनोज नरवणे यांच्या 'फोर स्ट्रांस ऑफ डेस्टिनी' या अपक्राशित पुस्तकातील उताऱ्यांचे उल्लेख करून रणकंदन माजवून दिले. एक तरुण अधिकारी म्हणून सिकंदरामध्ये आलेला अनुभव व नंतर लष्करप्रमुख म्हणून सीमांवर आलेले अनुभव, कसेटीचे क्षण अशा आशयाचे हे लष्करप्रमुखांचे कथन आहे. मात्र भारत-चीन यांच्यात गलवानमध्ये उद्भवलेल्या संघर्षानंदर्भात त्यांनी केलेले उल्लेख वादग्रस्त ठरले आहेत. एकाकोडे चीनचे रणगाडे काही मीटर अंतरावर भारताच्या दिशेने कूच करत होते, त्या वेळी निर्णयाचा कण त्यांण प्रसंग उभा राहिला, त्याचे वर्णन करताना 'आपल्यापुढे उकडलेला बटाटा येऊन पडला', असे केले आहे. थोडक्यात इतरांना टाळलेला प्रस्न आपल्या शिरावर आला, असे सुचवते. मोदी सरकार सत्तेवर आल्यापासून उरी, बालाकोट, काही प्रमाणात डोकलाम आणि अलीकडे ऑपरेशन सिंदूर या साऱ्या अत्युच्च संघर्षांच्या क्षणी सरकारने सैन्यदलांच्या आक्रमक

प्रत्युत्तराच्या कारवाईबाबत सक्रिय पाठिंब्याची राजकीय इच्छाशक्ती दाखविली, अशी प्रशंसा गलवान संघर्षाच्या वेळी चीनच्या बाबतीत मोदी सरकारपुढे काहीपेच होता का, असा प्रस्न उभा राहू शकतो. अर्थात 'उचित कारवाई करा,' असे सुचविणे म्हणजे सैन्यदलांना अधिकार दिलेत, असाही अर्थ निघू शकेल. तेव्हा जनरलसाहेबांची कैफियत नेमकी काय आहे, हे पुस्तक प्रकाशित झाल्यावरच कळू शकेल. केंद्र सरकारने लेखकाशी साधकबाधक चर्चा करून प्रकाशनाचा मार्ग मोकळा करायला हवा. आता प्रस्न उरतो, राहुल गांधी यांना अपक्राशित पुस्तकाचे दाखले देऊन संसदेत हा मुद्दा उस्थित करता येतो का? संसद कामकाजाच्या नियमानुसार अपक्राशित काय, कोणतीही पुस्तक, वृत्तपत्र, नियतकालिक यांचे दाखले देऊन प्रस्न उस्थित करता येत नाही. मात्र अशा मोठ्या संघर्षांनंतर कालांतराने का होईना, त्या वेळी नेमका काय घटनाक्रम घडला, हे पारदर्शकाचे लोकांपुढे यायला हवे. राजकीय हेवेदांव-आरोप बाजूला ठेवून देशाच्या सामर्थ्याच्या दृष्टीने उत्तरे मूल्यांकनही व्हायला हवे. डॉकलाम असो, गलवान असो, ऑपरेशन सिंदूर असो की २६ नोव्हेंबरच्या हल्ल्यानंतर झालेला घटनाक्रम, तो जनतेसमोर यायला हवा.

नियमानुसार अपक्राशित काय, कोणतीही पुस्तक, वृत्तपत्र, नियतकालिक यांचे दाखले देऊन प्रस्न उस्थित करता येत नाही. मात्र अशा मोठ्या संघर्षांनंतर कालांतराने का होईना, त्या वेळी नेमका काय घटनाक्रम घडला, हे पारदर्शकाचे लोकांपुढे यायला हवे. राजकीय हेवेदांव-आरोप बाजूला ठेवून देशाच्या सामर्थ्याच्या दृष्टीने उत्तरे मूल्यांकनही व्हायला हवे. डॉकलाम असो, गलवान असो, ऑपरेशन सिंदूर असो की २६ नोव्हेंबरच्या हल्ल्यानंतर झालेला घटनाक्रम, तो जनतेसमोर यायला हवा.

उत्कर्ष आणि संवर्धक

आज सकाळी गुंतमानपत्र हाती घेतले आणि एका बातमीवर नजर गेली - हाकोटीने महाराष्ट्र साहित्य परिषदेला (मसाप) मतपत्रिका रसिदटर पोस्टने पाठवण्याचा आदेश दिला. आम्ही ही बातमी वाचून थक्क झालो, भारवालो, बांबावले आणि विशालचिकित्ती झालो. हे शब्द आमचेच. साहित्य संस्थेची बातमी वाचल्याचा परिणाम. आम्ही या प्रस्तात मुशाफिरी करू लागलो, तर शब्दांचा फुलोरा किती बहरले आणि त्याला किती गोंडस बाळकैत्या लगडतील, याची ही एक झलक. असो. झाले असे, की 'मसाप'ची निवडणूक हा सध्या

सेनापती विनोद कुलकर्णीसह निळ्या कोटाच्या अस्तन्या सरसावून आणि मतदारांची बांधबंदिस्ती करून चौकसपणे थांबलेले आहेत. वेगवेगळ्या लोकांकडून येणारे दूरध्वनी, 'लक्षात ठेवा' असा विनंतीवजा आदेश, 'अहो, आम्ही नव्हे मेंबर' या काकुळतीला 'पण, तुमच्या वर्तुळात कळवा एवढे...' असा दुसरा निरोप असे बरेच काही घडत आहे. एरवी दुपारची वाचकृष्णी येणारी पुण्यातील 'मसाप'ची इमारत सध्या झडझडून जागी झाली आहे. शंभरावर संमेलन कोणाच्या अधिवसत्याखाली, हा मुख्य मुद्दा. शेत राखणाऱ्याला कापणीचा मान हवा, ही एका गटाची मागणी. दुसरा गट म्हणतो, किती वर्षे घेणार हा मान? हे सवाल-जबाबामोठे जोरदार. यातली गंमत अशी - 'मसाप'मध्ये दिव्या देऊन असलेले फौल 'परिवर्तन उत्कर्ष' करण्याचे जाहीर करते, तर आठ्ठान देणारे फौल आहे 'साहित्य संवर्धक'. 'उत्कर्ष' असे वा 'संवर्धक', 'साहित्य' हा संस्थेचा आत्मा आहे, एवढे लक्षात ठेवले म्हणजे झाले; आणि एक महत्त्व - कविंसंमेलनात वर्णा कशी लावायची, ते कोणी तरी कळवा बुवा!

- चकोर

बियाणे विधेयक कुणाच्या फायद्याचे?

■ डॉ. अजित नवले

केंद्र सरकारने नवे बियाणे विधेयक अस्तित्वात आणण्याच्या हालचालींना वेग दिला आहे. भारत सरकारच्या कृषी आणि शेतकरी कल्याण मंत्रालयाच्या अंतर्गत असलेल्या विभागाने बियाणे विधेयक, २०२५ चा मसुदा तयार केला आहे. सध्याचा बियाणे कायदा, १९६६ आणि बियाणे (नियंत्रण) आदेश, १९८३ या जागेवर हा कायदा येऊ घातला आहे.

बाजारात उपलब्ध बियाणे आणि लागवड साहित्याच्या गुणवत्तेचे नियमन करणे, शेतकऱ्यांना परवडणाऱ्या दरात उच्च-गुणवत्तेच्या बियाणांची उपलब्धता करणे, बनावट आणि निकृष्ट दर्जाच्या बियाण्यांच्या विक्रीला आळा घालणे, नुकसानीपासून शेतकऱ्यांना संरक्षण देणे, नाविन्यपूर्णतेला प्रोत्साहन आणि जागतिक वाणांना वाव मिळवून देण्यासाठी बियाणे आयात सुलभ करणे यासाठी हा कायदा आणला जात असल्याचा सरकारचा दावा आहे.

हा दावा व विधेयकातील तरतुदी यामध्ये मोठी विसंगती असल्याचे मत विविध शेतकरी संघटनांत तसेच कृषी अभ्यासकांनी व्यक्त केले आहे. अखिल भारतीय किसान संघने याबाबत याबाबतचे आक्षेप सरकारकडे अधिकृतीरित्या नोंदविले आहेत. देशभरातून अक्षरशः हजारो आक्षेप नोंदविले गेल्याने बियाणे विधेयक विवादस्पद ठरू पाहत आहे.

■ शेतकऱ्यांचे अधिकार
शेतीतून प्राप्त झालेले अनुभव, ज्ञान आणि बौद्धिक संपदेवर शेतकऱ्यांचा अधिकार आहे. बियाण्यांचे उत्पादन, संरक्षण, लागवडीसाठी आदानप्रदान, बियाणे उगविणे, लागवड, पुनर्लागवड, बियाणे संरक्षित करणे, उपयोगात आणणे, वाटणे किंवा विकणे हा शेतकऱ्यांचा नैसर्गिक हक्क आहे. मात्र सरकारच्या कॉर्पोरेटकेंद्री धोरणामुळे या अधिकारावर हल्ले होत आले आहेत. भारतीय शेतीमध्ये बियाणे मुख्यतः सरळ वाण पद्धतीने वापरात होते तेव्हा बियाण्यांवरील खर्च मर्यादित होता. अन्नाधानाच्या कमतरतेवर मात करून स्वयंपूर्ण होण्याच्या गरजेपोटी झालेल्या हरित क्रांती काळातही बियाण्यांच्या किमती शेतकऱ्यांना परवडतील याची विशेष काळजी घेतली जात होती. विविध कोटक, रोपराईपासून कच्चा हॉर्डल व त्याद्वारे शेतकऱ्यांचा कोटकनाशके व औषधांवरील खर्च सीमित राहील, याचीही काळजी घेतली जात होती. प्रतिकूल हवामानात पिके नष्ट होतील व चांगले उत्पादन देतील, असे वाण सरकारी कृषी विद्यापीठे, संशोधन केंद्रे आणि संस्थामधून उपलब्ध केले जात होते. नवे बियाणे, खते, कोटकनाशके, सिंचन साधने, वाहतूक साधने व तंत्रज्ञान कसे वापरायचे याचे मोफत प्रशिक्षणही शेतकऱ्यांना दिले जात होते. शेतकरी जगला तरच अन्नाधान्य निर्मितीत स्वयंपूर्ण होता येईल याचे मान त्या वेळी ठेवले गेले.

१९९१ नंतर मात्र सगळ्याच मामला बदलला. भूक भागविण्याऐवजी नफा कमाविण्यासाठी शेती हे सूत्र स्वीकारले गेले. हा नफा शेतकऱ्यांना नव्हे तर कॉर्पोरेट कंपन्यांना मिळेल हे सुनिश्चित करणारी धोरणे घेण्यात आली. बिहाणे क्षेत्रातील संशोधने त्याच दिशेने झाली. सरळ वाणे संस्पुष्टत येऊ लागली. दर हंगामाला महगडी नवी बियाणे खरेदी करावी लागतील अशीच वाण (टर्मिनेटेड सीड) विकसित करण्यात आली. ज्या कंपनीचे वाण आहे, त्याच कंपनीची महागडी

केंद्र सरकारचे नवे बियाणे विधेयक येऊ घातले आहे. यातील तरतुदी शेतकऱ्यांच्या हक्कांवर गदा आणणाऱ्या असून कॉर्पोरेटकेंद्री असल्याचे शेतकरी संघटनांचे म्हणणे आहे. या विधेयकात नेमके काय असेल, त्याचा हा ऊहापोह...

कोटकनाशके, पोषके, बुरशीनाशके घ्यावी लागतील असे नफेखोर नवगुलामीचे तंत्रज्ञान विकसित झाले. बियाणे, खते, कोटकनाशके यावरील शेतकऱ्यांचा खर्च कमालीचा वाढविण्यात आला. कॉर्पोरेट कंपन्यांचे नफे याद्वारे प्रचंड वाढले. शेतकरी मात्र संघटायत सापडला. शेतकऱ्यांचे बियाणे विषयक नैसर्गिक अधिकार संस्पुष्टत आले.

■ कॉर्पोरेट मक्तेदारी
जागतिक स्तरावर बियाणे बाजार मोठ्या प्रमाणात कृषी कंपन्यांनी ताब्यात घेतला आहे. २०२३ च्या आकड्यांनुसार सुमारे ५६ टक्के जागतिक व्यावसायिक बियाणे बाजार केवळ चार टक्के कृषी कंपन्या नियंत्रित करत आहेत. बायर् ही कंपनी २३ टक्के, कोर्टेवा १९ टक्के, सिंजेन्टा १० टक्के तर बी.ए.एस.एफ ही कंपनी चार टक्के बियाणे बाजार नियंत्रित करते. भारतातही या कंपन्यांनी बियाणे क्षेत्र आपल्या कब्जात घेतले आहे. तरतुदींचे अर्थ व अनुभव पाहता नवे बियाणे विधेयकही याच कंपन्यांच्या चांगल्यासाठी येत असल्याचे शेतकरी संघटनांचे अनुभववाचार्ति म्हणणे आहे.

■ बियाण्यांच्या किमती
भारतीय बाजारात बियाण्यांच्या किमती सातत्याने वाढत आहेत. या पार्श्वभूमीवर कॉर्पोरेट कंपन्यांच्या नफेखोरीला लागाम लावून शेतकऱ्यांना परवडणाऱ्या दरात, चांगल्या गुणवत्तेचे बियाणे उपलब्ध व्हावे यासाठीच्या तरतुदी नव्या कायद्यात करण्याची आवश्यकता होती. प्रस्तावित कायद्याचे कलम २२ आपत्कालीन परिस्थितीत बियाण्यांच्या विक्री किमतीचे नियमन करण्याची चर्चा करते. मात्र, असा हस्तक्षेप केवळ आपत्कालीन परिस्थितीतच केला जाऊ शकतो.

तणावमुक्तीसाठी ‘वनरस्ना’

नैसर्गिक वातावरणात, विशेषतः जंगलात जाऊन आपल्या पॅन्डॅरियांना निर्माणेवर झाले, तसेच शिनरीन्यायकू हे तंत्र आता जागतिक आरोग्यपात्र बनत आहे. जपानचा दोन तुतीयांश भाग जंगलांनी व्यापलेला असल्यामुळे तिथे मुबलक हिरवाई आहे. अशाच हिरव्या होक्कायीदो प्रदेशात राहणाऱ्या टोमोहिडेट अकीयामा यांनी १९८२मध्ये 'शिनरीन्यायकू'चा पुस्तकाचे केला. दीर्घ संशोधनात, सर्वोत्तमते ही अत्यंत परिणामकारक उपचारपद्धती असल्याचे लक्षात आले. आपल्या पाचही पॅन्डॅरियांच्या क्षमता यात वापरल्या जातात. कानांना जंगलातील पशुपक्ष्यांचे आणि कोळ्यांचे आवाज ऐकणे; स्पर्शाने माती, झाडे, पाने, फुले जाणून घेणे; फुलांचा व इतर सुगंधी अंकांचा वास घेणे; डोळ्याने आजूबाजूची हिरवाई निरखत राहणे आणि मुसुंबाटो शुद्ध हवा स्वासास आत ओढून घेणे अशा प्रकारे वनस्नान केले जाते. हे करत असताना जंगलातून अतिशय संथगतीने फेरफटका मारायचा असतो. कोणतेही इलेक्ट्रॉनिक उपकरण सोबत घ्यायचे नसते. वनस्नानाचा रोगप्रतिकारशक्ती निर्माण करण्यासाठी खूप फायदा होतो हे प्रयोगांती लक्षात आले आहे. 'नॅचरल किलर सेल्स' नावाच्या पॉन्ड्या रक्तपेशींचे प्रमाण

वनस्नानाने वाढते, त्यामुळे निरगिराळ्या संवागींना यशस्वीपणे तोंड देता येते. मानसिक आरोग्य राखणाऱ्यासाठी आणि विनमस्कता घालवण्यासाठी वनस्नान हा उत्तम उपाय आहे. याशिवाय वनस्नानाने आणि विनमस्कता घालवण्यासाठी वनस्नान हा उत्तम उपाय आहे. याशिवाय वनस्नानाने आणि विनमस्कता घालवण्यासाठी वनस्नान हा उत्तम उपाय आहे. याशिवाय वनस्नानाने आणि विनमस्कता घालवण्यासाठी वनस्नान हा उत्तम उपाय आहे.

- डॉ. नंदिनी विनय देशमुख

हिमातली इटुकली परिसंस्था

गेल्या उन्हाळ्यात, म्हणजे मे ते सप्टेंबर २०२५मध्ये डॉ. आर्विन एडवर्ड हे उत्तर ध्रुव प्रदेशातील न्वालबार्ड हिमनद्यांच्या परिसरांमध्ये अभ्यास करत होते. पर्यावरणीय सूक्ष्मजीवशास्त्रज्ञ असलेल्या एडवर्ड यांना हिमनद्यांचा तो परिसर किती वेगाने वितळत आहे, त्याचा विदारक अनुभव आलाच; पण तिथल्या हिमामध्ये सूक्ष्मांणी एक अद्भुत जीवसृष्टी दडलेली असल्याचेही दिसले. या जीवसृष्टीचा अभ्यास करणे, हिमनद्यांच्या एकंदर परिसंस्थांचा वेध घेणे, हेच त्यांच्या अभ्यासाचे उद्दिष्ट होते. गेली २० वर्षे ते तिथल्या उन्हाळ्यात तिथे जाऊन अभ्यास करताहेत. आता तिथले हिम सातपट अधिक वेगाने वितळत असल्याचे त्यांनी म्हटले आहे. पृथ्वीवरच्या एकंदर जलसाठ्यापैकी ७० टक्के स्वच्छ पाणी हिमनद्यांमध्येच आहे. आता त्या हिमनद्यांचे वेगाने वितळत आहेत. तिथली सूक्ष्मांणीची सृष्टी ही या बदलाची साक्षीदार आहे.

अगदी अलीकडेपर्यंत अभ्यासकांना वाटत होते, की उत्तर ध्रुवावरच्या हिमामध्ये कोणत्याही प्रकारचे जीव नाहीत. एडवर्ड सांगतात, त्या उच्चा हिमवर्षावातही सूक्ष्माणू असतात. हिमाचे लहान लहान खडे बनण्यास तेच मदत करतात. ताऱ्या हिमाच्या प्रत्येक घन सेंटीमीटरमध्ये हजारो पेशी आणि त्यांच्या चौपट विषाणू असतात. हिमातील सूक्ष्मजीवसृष्टी कमालीची गुंतागुंतीची आहे, असे ते म्हणतात. येथील कडाक्याच्या थंडीतही तग धरून राहणारे सूक्ष्माणू अतिशय उत्क्रांत आहेत. उन्हाळ्यात येथील बर्फ लागू रंगाची अली आपलेसे करते. त्यामुळे येथील बर्फाकालिंगडासारखा दाल दिसतो.

या घट्ट झालेल्या बर्फाकाली, खोलावर, एडवर्डना आणखी एक सूक्ष्माणूचे जग दिसले. होडे तोडवणाऱ्या थंडीत, पुरेसे पोषक घटक नसतानाही ही जीवसृष्टी आहे. येथील प्रत्येक हिमकण म्हणजे जणू स्वबळावर नांदणारी इटुकली परिसंस्था आहे. हिमनद्यांच्या विषाणू, विषाणू, बुरशी, सूक्ष्म अळ्या, एकपेशीय प्राणी आहेत.

तिमनद्यांच्या पृष्ठभागावरील ही जीवसृष्टी गडद रंगाचे कण तयार करते. स्वतःला जंबुपार (अल्ट्राव्हायोलेट) किरणांपासून वाचवण्याची ती त्यांची ढाल असते. त्यांच्या गडद रंगांमुळे सूर्यप्रकाश अधिक शोषला जातो. तेथील हिम वेगाने वितळू लागते. (पूर्वावधे)

■ श्रीधर लोणी

‘अवकाशातून पृथ्वीकडे पाहताना, वसुंधरेवरील सर्व वादविवाद आणि संघर्ष निरर्थक वाटतात. आपण सर्व मानव, तसेच पशु-पक्षी या ग्रहावर एकत्र राहत आहोत. आपण सर्वांचे हेच निवासस्थान आहे, तरीही आपण का भांडतो, अस्व प्रस्न पडतो...' हे विचार आहेत, भारतीय वंशज्या अमेरिकी अंतराळवीर सुनीता विल्यम्स यांचे. अंतराष्ट्रीय अवकाश रचानकावरील तीन मोहिमांचा आणि तब्बल सहशे दिवस अवकाशात राहण्याचा अनुभव असलेल्या विल्यम्स यांनी हे विचार मांडले ते केरळ लिटरेचर फेस्टिव्हलच्या (केरलएफ) व्यासपीठावर. गेल्या आवडड्याच्या सुरुवातीला कोळीकोड येथे झालेल्या या कार्यक्रमासहल्या त्या एक प्रश्नावर आकर्षण होत्या. साहित्योत्सवाशी अंतराळवीराचा काय संबंध, असा प्रस्न कोणी विचारही शकतो; परंतु साहित्य हे सर्वस्वात असल्याने विविध विषयांवर मंथन घडवून आणणे हाच अशा उत्सवाचा मुख्य हेतू असतो. गेल्या नऊ वर्षांपासून केरळ साहित्योत्सव तो अत्यंत गांभीर्याने साध्य करतो आहे.

‘केरलएफ’मधील यंदांच्या सहभागी वक्त्यांची यादी त्याची समृद्धी स्पष्ट करणारी आहे. अब्दुलरझाक गुरनाह आणि अभिजित बॅनर्जी हे अनुक्रमे साहित्यातील आणि अर्थशास्त्रातील ‘नोबेल विजेते, विख्यात लेखक सलमान राशिद, पिको अररा, इतिहासकार रोमेल थापर, ‘बुकर विजेत्या किरण देसाई, ‘ज्ञानपीठ’विजेत्या प्रतिभा राव, ख्यातमान अभिनेता प्रकाश राज, कॉरिसचे नेते शशी थरूर, ‘विकिमीडिया’चे सहसंस्थापक जिमी वेल्स... अशी राष्ट्रीय आणि आंतराष्ट्रीय स्तरांवरील दिग्गजांनी

‘शिनरीन्यायकू’ म्हणजे वनस्नान (फॉरेस्ट बेदिंग)! 'शिनरीन' म्हणजे जंगल आणि योकू म्हणजे स्नान' ही मनाचा आणि शरीराचा तणाव कमी करण्यासाठी वापरण्यात येणारी जपानी उपचारपद्धती आहे. ही निसर्गापासून पद्धती आता पाश्चिमात्य देशांत रुजते आहे. जपानमध्ये असे मानले जाते की, लक्षावधी वर्षांत, नद्या-नाल्यांत आणि वृक्षराईत देवत्व असते. या उपचारांत नैसर्गिक वातावरणात, विशेषतः जंगलात जाऊन आपल्या पॅन्डॅरियांना निर्माणेवर झाले, तसेच शिनरीन्यायकू हे तंत्र आता जागतिक आरोग्यपात्र बनत आहे. जपानचा दोन तुतीयांश भाग जंगलांनी व्यापलेला असल्यामुळे तिथे मुबलक हिरवाई आहे. अशाच हिरव्या होक्कायीदो प्रदेशात राहणाऱ्या टोमोहिडेट अकीयामा यांनी १९८२मध्ये 'शिनरीन्यायकू'चा पुस्तकाचे केला. दीर्घ संशोधनात, सर्वोत्तमते ही अत्यंत परिणामकारक उपचारपद्धती असल्याचे लक्षात आले. आपल्या पाचही पॅन्डॅरियांच्या क्षमता यात वापरल्या जातात. कानांना जंगलातील पशुपक्ष्यांचे आणि कोळ्यांचे आवाज ऐकणे; स्पर्शाने माती, झाडे, पाने, फुले जाणून घेणे; फुलांचा व इतर सुगंधी अंकांचा वास घेणे; डोळ्याने आजूबाजूची हिरवाई निरखत राहणे आणि मुसुंबाटो शुद्ध हवा स्वासास आत ओढून घेणे अशा प्रकारे वनस्नान केले जाते. हे करत असताना जंगलातून अतिशय संथगतीने फेरफटका मारायचा असतो. कोणतेही इलेक्ट्रॉनिक उपकरण सोबत घ्यायचे नसते. वनस्नानाचा रोगप्रतिकारशक्ती निर्माण करण्यासाठी खूप फायदा होतो हे प्रयोगांती लक्षात आले आहे. 'नॅचरल किलर सेल्स' नावाच्या पॉन्ड्या रक्तपेशींचे प्रमाण

वनस्नानाने वाढते, त्यामुळे निरगिराळ्या संवागींना यशस्वीपणे तोंड देता येते. मानसिक आरोग्य राखणाऱ्यासाठी आणि विनमस्कता घालवण्यासाठी वनस्नान हा उत्तम उपाय आहे. याशिवाय वनस्नानाने आणि विनमस्कता घालवण्यासाठी वनस्नान हा उत्तम उपाय आहे. याशिवाय वनस्नानाने आणि विनमस्कता घालवण्यासाठी वनस्नान हा उत्तम उपाय आहे.

- डॉ. नंदिनी विनय देशमुख

साहित्यनगरी कोळीकोड

टी. वासुदेवन नायर, उरुब, तिव्कोडियन, सुकुमार अलिकोड, पी. वलसा आदी मल्याळी भाषेतील ख्यातमान साहित्यिक कोळीकोडचेच. वैकाम महेंदर बशीर यांनी आपल्या लेखन आणि कथन शैलीने मल्याळी साहित्यात आमूलाग्र बदल घडवले. अशा दिग्गज साहित्यिकांचा आत्मोत्प्रेक्षा शहयत हा महोत्सव भरला, ती भारतातील एकमेव 'साहित्यनगरी' आहे. भारतातील एकमेव 'साहित्यनगरी' आहे. भारतातील एकमेव 'साहित्यनगरी' आहे. भारतातील एकमेव 'साहित्यनगरी' आहे.

महोत्सवात विचार मांडले. तब्बल सडेतीनशे सत्रे, ५८६ वक्ते आणि चार दिवसांत सुमारे सात लाख साहित्यपरिसंकांनी लावलेली वर्दी यांतून साहित्यनगरीच्या गुणवत्तेची कल्पना यातून येते. ज्या कोळीकोड शहयत हा महोत्सव भरला, ती भारतातील एकमेव 'साहित्यनगरी' आहे. भारतातील एकमेव 'साहित्यनगरी' आहे. भारतातील एकमेव 'साहित्यनगरी' आहे. भारतातील एकमेव 'साहित्यनगरी' आहे.

२००४पासून हा दर्जा दिला जातो. सध्या ३९ देशांतील ५३ शहरे 'साहित्यनगर' म्हणून ओळखले जातात.

केरळच्या किनारपट्टीवरील सुमारे वीस लाख लोकसंख्येच्या कोळीकोडचा साहित्यासाठी लौकिक निर्माण झाला, तो तेथील साहित्यिक, वाचनसंस्कृती आणि साहित्यपरिसंका यांच्यामुळे. साहित्य परंपरेचा लिखित इतिहास, लेखक-प्रकाशकांची, प्रकाशित होणाऱ्या पुस्तकांची आणि ग्रंथालयांची संख्या, साहित्य विषयक कार्यक्रम अशा अनेक निष्कर्षांवर कोळीकोडे 'साहित्यनगरी'चा दर्जा कमावला आहे. कोळीकोड जिह्वात ५४.५ ग्रंथालये आहेत. कोळीकोडे हे केरळचे प्रमुख साहित्य-संस्कृती केंद्र. वैकाम महेंदर बशीर ऊर्फ 'बेपीर सुलतान', एस. के. पेंड्रेकर, 'ज्ञानपीठ' विजेते एस.

सगुण-निर्गुण

सत्संग काय आहे ?

■ परमानंद महाराज

आणि 'संग' म्हणजे सहवास. प्रत्यक्ष ईश्वराचा सहवास आपल्याला मिळणे अशक्य आहे; म्हणून संत ज्ञानां ईश्वराचे सगुण रूप संतमहत्सवे यांचा सहवास लाभणे हा सर्वश्रेष्ठ सत्संग असतो. प्रत्येक वेळी संतांचा सहवास मिळेल, असेही नाही. त्यामुळे जे साधना करणारे साधक आहेत, त्यांचा सत्संग महत्त्वाचा असतो. सत्संग म्हणजे ईश्वर, धर्म, अध्यात्म आणि साधना यांसंबंधीची सात्त्विक चर्चा. सत्संग आपल्याला वेगवेगळ्या माध्यमातून मिळू शकतो. सत्संग चांगल्या मित्रांचा असू शकतो. आई-वडील, गुरूजनांचा असू शकतो. परंतु, दिव्य सत्संग मात्र आत्मदर्शी महारूप, आत्मज्ञानी संत सिद्ध सद्गुरूंचा असतो.

दिव्यत्वाची जेथ प्रचीती, तेथे कर माझे जुळती। या उक्तीप्रमाणे आत्मदर्शी सद्गुरू आपल्या शिष्याला आत्मप्राप्तीप्रत जाणव्याचे गुह्यमत ज्ञान वेळोवेळीच्या सत्संगातून देत असतात. अशा सिद्ध सद्गुरूंच्या सात्त्विकत्वा, सांगतीला सत्संग असे म्हणतात. या विश्वात एकच शक्ती सत् आहे ती साधने आत्मा होय. या दिव्य सत्सक्तीचा संग म्हणजेच शाश्वत सत्संग होय. माता आपल्या ताऱ्हुल्याला मायेने दुग्धपान करवते, तद्दत संत, सद्गुरूही आपल्याला सत्संगरूपी प्रमान्हा निरंतर पाजत असतात. अशा वेळी ते शिष्याची आर्थिक स्थिती, जातपात, समाजातील स्थान, पद, प्रतिष्ठा आदी कुठल्याही गोष्टींचा विचार करीत नाहीत. सद्गुरूंच्या दृष्टीत सगळे शिष्य एकसमान असतात. त्यांच्या मायेतून आपण या मोहमायामयी जीवनातून तरून जाण्यास सक्षम होतो. मात्र, त्यासाठी त्यांच्या चरणीं नितांत श्रद्धा, समर्पण असणे अनिवार्य आहे. या विश्वात मनःपुन्य, मोक्षाची इच्छा व साक्षात्कारी महारुपाचा आश्रय तथा सत्संग या तीव्र गोष्टी अत्यंत दुर्लभ असून त्या दैवयोगानेच मिळतात. एकदा आत्मदर्शी सद्गुरूकडून अनुग्रह प्राप्त झाला की त्यानंतर शिष्याला आत्मपदार्थाच्या पथावर चालण्यासाठी सद्गुरू प्रवृत्त करतात. सद्गुरूंची प्राप्ती होणे म्हणजे आपली भटकंती थांबली, असे समजावे. सद्गुरूंच्या सात्त्विकत्वात त्यांच्या सांगण्यानुसार साधकाने साधनेत रत व्हावे. त्यांनी सांगितलेले यम, नियम, पय्यांचे पालन करावे. साधना केल्याने साधक आपल्या अर्निबंध भटकण्याचा मनावर नियंत्रण मिळवू शकतो.

द्रव्य यांना उपरती ?

‘भारताशी नवे मैत्री पर्व’ हे वृत्त वाचले. अतिशय लहरी अमेरिकेचे अध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प यांनी भारतावर लावलेले आयातशुल्क टक्क्यांवर आणण्याची घोषणा केली, ही भारतासाठी निर्या